TA'LIMDA SUN'IY INTELLEKT VA EMPATIYA: SOTSIAL PSIXOLOGIYA NUQTAI NAZARIDAN

Madgapilova Nargiza Talipjanovna
"Psixologiya" kafedrasi o'qituvchisi,
https://orcid.org/0009-0006-9488-6392
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
amaliy psixologiya yo'nalishi 3-kurs talabasi
Riksiboyeva Gulnora Jasur qizi
gulnorariksiboyeva@gmail.com

Annotatsiya: Ta'lim jarayonida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish zamonaviy pedagogik jarayonni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu tadqiqot ta'limda sun'iy intellekt va empatiya tushunchalarining o'zaro bog'liqligini sotsial psixologiya nuqtai nazaridan tahlil qilishga qaratilgan. Maqolada sun'iy intellekt asosidagi ta'lim vositalarining o'quvchilar bilan muloqot jarayoniga ta'siri ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ta'lim muhitida empatiyaning shakllanishi va uning o'quvchilarning ijtimoiy-psixologik rivojlanishidagi o'rni yoritiladi. Sun'iy intellektdan foydalanish jarayonida insoniy munosabatlar va empatik yondashuvning ahamiyati tahlil qilinadi. Natijada ta'lim jarayonida texnologik va ijtimoiy-psixologik omillar uyg'unligini ta'minlash bo'yicha ilmiy xulosalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, ta'lim, empatiya, sotsial psixologiya, ta'lim texnologiyalari, ijtimoiy munosabatlar.

Аннотация: Использование технологий искусственного интеллекта в образовательном процессе играет важную роль в развитии современной педагогики. Данное исследование направлено на анализ взаимосвязи понятий искусственного интеллекта и эмпатии в образовании с точки зрения социальной психологии. В статье рассматривается влияние образовательных инструментов, основанных на искусственном интеллекте, на процесс взаимодействия между участниками обучения. Также освещается формирование эмпатии в образовательной среде и её значение для социально-психологического развития обучающихся. Анализируется роль эмпатического подхода и человеческих отношений при использовании технологий искусственного интеллекта. В результате представлены научные выводы о необходимости гармоничного сочетания технологических и социально-психологических факторов в образовательном процессе.

Ключевые слова: искусственный интеллект, образование, эмпатия, социальная психология, образовательные технологии, социальные отношения.

Annotation : The use of artificial intelligence technologies in the educational process plays an important role in the development of modern pedagogy. This study aims to analyze the relationship between artificial intelligence and empathy in education from the perspective of social psychology. The article examines the impact of AI-based educational tools on interaction in the learning process. It also highlights the formation of empathy in the educational environment and its role in students' socio-psychological development. The importance of human relations and empathetic approaches in the use of artificial intelligence technologies is analyzed. As a result, scientific conclusions are presented on the need to ensure harmony between technological and socio-psychological factors in education.

Keywords: artificial intelligence, education, empathy, social psychology, educational technologies, social relations.

Kirish

So‘nggi yillarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta’lim tizimida ham muhim o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, sun’iy intellekt texnologiyalarining ta’lim jarayoniga kirib kelishi o‘qitish usullari va shakllarini takomillashtirish, ta’lim samaradorligini oshirish hamda o‘quvchilarga individual yondashuvni ta’minlash imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Sun’iy intellekt asosidagi raqamli platformalar, virtual yordamchilar, aqlli o‘quv tizimlari va adaptiv ta’lim dasturlari o‘quv jarayonini yanada qulay va samarali tashkil etishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, ta’lim jarayonining texnologiyalashuvi insoniy omillar, xususan, empatiya va ijtimoiy munosabatlarning ahamiyatini ham qayta ko‘rib chiqishni talab etmoqda.

Empatiya — bu insonning boshqalarning hissiy holatini tushunish, his qilish va ularga nisbatan hamdardlik bildirish qobiliyatidir. Ta’lim jarayonida empatiya o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi samarali muloqotni ta’minlash, o‘quvchilarning ijtimoiy-psixologik rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash hamda sog‘lom psixologik muhitni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Sotsial psixologiya nuqtai nazaridan qaralganda, empatiya shaxslararo munosabatlarni mustahkamlovchi muhim psixologik mexanizm bo‘lib, ta’lim jarayonida hamkorlik, o‘zaro hurmat va tushunishni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda sun’iy intellekt texnologiyalarining ta’lim tizimiga keng joriy etilishi o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi an’anaviy muloqot shakllariga ham ma’lum darajada ta’sir ko‘rsatmoqda. Bir tomondan, sun’iy intellekt o‘quvchilarning bilim darajasini tahlil qilish, individual o‘qitish strategiyalarini ishlab chiqish va o‘quv jarayonini optimallashtirish imkonini beradi. Ikkinchi tomondan esa, texnologiyalarga haddan tashqari tayanish insoniy muloqot va empatik munosabatlarning kamayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli ta’lim jarayonida sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishda insoniy qadriyatlar va ijtimoiy-psixologik omillarni ham hisobga olish muhim ahamiyatga ega.

Sotsial psixologiya nuqtai nazaridan, ta’lim jarayoni nafaqat bilim berish, balki shaxsning ijtimoiy rivojlanishini ta’minlovchi muhim muhit hisoblanadi. Ushbu jarayonda o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasidagi muloqot, hamkorlik va empatik munosabatlar o‘quvchilarning shaxs sifatida shakllanishiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli sun’iy intellekt texnologiyalarini ta’lim jarayoniga joriy etishda ularning ijtimoiy-psixologik ta’sirini o‘rganish muhim ilmiy vazifa hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, zamonaviy ta’lim tizimida sun’iy intellekt texnologiyalaridan keng foydalanish jarayonida empatiya va insoniy munosabatlarning o‘rni masalasi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois ta’limda sun’iy intellekt va empatiya o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni sotsial psixologiya nuqtai nazaridan tahlil qilish, ularning ta’lim jarayoniga ta’sirini o‘rganish hamda texnologik va ijtimoiy omillar o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlash bo‘yicha ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqish zarur hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Zamonaviy ta’lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish kengayib bormoqda. Shu bilan birga,

ta’lim jarayonida insoniy munosabatlar, empatiya va ijtimoiy-psixologik omillarni hisobga olish masalasi ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, ta’limda sun’iy intellekt va empatiya: sotsial psixologiya nuqtai nazaridan qaralishi ta’lim jarayonida texnologik va insoniy omillarning o‘zaro uyg‘unligini ta’minlashga xizmat qiladi. Shu sababli mazkur masala pedagogika, psixologiya va axborot texnologiyalari kesishgan nuqtada shakllanayotgan muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri sifatida qaralmoqda.

Ilmiy adabiyotlarda sun’iy intellektning ta’lim jarayoniga tatbiqi ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan o‘rganilgan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, sun’iy intellekt asosidagi ta’lim tizimlari o‘quvchilarning bilim darajasini aniqlash, o‘quv jarayonini individuallashtirish hamda o‘qitish samaradorligini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Bunday tizimlar o‘quvchilarning o‘quv faoliyati, qiziqishlari va qiyinchiliklarini tahlil qilish orqali moslashtirilgan o‘quv materiallarini taqdim etadi. Natijada o‘quv jarayoni yanada moslashuvchan va shaxsga yo‘naltirilgan shaklga ega bo‘ladi.

Tadqiqotchilar sun’iy intellekt texnologiyalarining ta’limdagi asosiy afzalliklari sifatida adaptiv o‘qitish tizimlari, aqlli o‘quv platformalari, virtual yordamchilar va avtomatlashtirilgan baholash vositalarini ko‘rsatadilar. Bunday texnologiyalar o‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirish, o‘quv jarayonini samarali tashkil etish hamda pedagogik faoliyatni qo‘llab-quvvatlash imkonini beradi. Shu bilan birga, ayrim tadqiqotlarda sun’iy intellekt texnologiyalarining keng qo‘llanilishi ta’lim jarayonidagi shaxslararo munosabatlar va empatik aloqalarga ham ta’sir ko‘rsatishi mumkinligi ta’kidlanadi [1].

Empatiya tushunchasi sotsial psixologiyada shaxsning boshqa insonlarning hissiy holatini tushunish, ularga hamdardlik bildirish va o‘zaro ijtimoiy munosabatlarni samarali tashkil etish qobiliyati sifatida talqin qilinadi. Ta’lim jarayonida empatiya o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi o‘zaro ishonchni shakllantirish, ijobiy psixologik muhit yaratish hamda samarali pedagogik muloqotni ta’minlashda muhim omil hisoblanadi. Sotsial psixologiya nuqtai nazaridan qaralganda, empatiya shaxslararo munosabatlarning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, o‘quvchilarning ijtimoiy moslashuvi va psixologik rivojlanishida katta ahamiyatga ega.

Zamonaviy ilmiy manbalarda sun’iy intellekt texnologiyalarining ta’lim muhitidagi empatik jarayonlarga ta’siri ham o‘rganilmoqda. Ba’zi tadqiqotlar sun’iy intellekt yordamida yaratilgan virtual yordamchilar va aqlli ta’lim tizimlari o‘quvchilarga tezkor maslahat berish, ularning savollariga javob topish hamda o‘quv jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklarni bartaraf etishga yordam berishini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, bunday texnologiyalar insoniy muloqotning to‘liq o‘rnini bosa olmasligi ham qayd etiladi. Shu sababli ta’lim jarayonida sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishda empatiya va insoniy muloqot muhim pedagogik omil sifatida saqlanib qolishi zarurligi ta’kidlanadi [2].

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ta’limda sun’iy intellekt va empatiya o‘zaro bog‘liq tushunchalar bo‘lib, ular ta’lim jarayonining samaradorligiga kompleks ta’sir ko‘rsatadi. Sun’iy intellekt texnologiyalari ta’lim jarayonini texnologik jihatdan takomillashtirishga xizmat qilsa, empatiya esa ijtimoiy-psixologik muhitni barqarorlashtirish va samarali muloqotni ta’minlashga yordam beradi. Shu bois zamonaviy ta’lim tizimida ushbu ikki omilning uyg‘unligini ta’minlash muhim ilmiy va amaliy vazifalardan biri hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning metodologik asosini pedagogik, psixologik va sotsial psixologik yondashuvlar tashkil etadi. Tadqiqot jarayonida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va tizimlashtirish usullaridan foydalanildi. Shuningdek, sun’iy intellekt

texnologiyalarining ta'lim jarayonidagi o'rni hamda empatiyaning ijtimoiy-psixologik ahamiyatini aniqlash maqsadida nazariy tahlil va konseptual yondashuvlar qo'llanildi.

Tadqiqot metodologiyasi doirasida birinchi navbatda ta'limda sun'iy intellekt va empatiya tushunchalarining nazariy asoslari o'rganildi. Keyingi bosqichda ushbu tushunchalarning o'zaro bog'liqligi sotsial psixologiya nuqtai nazaridan tahlil qilindi. Shuningdek, ta'lim jarayonida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari va ularning o'quvchilarning ijtimoiy-psixologik rivojlanishiga ta'siri baholandi.

Mazkur metodologik yondashuv ta'lim jarayonida sun'iy intellekt texnologiyalari va empatik munosabatlarning o'zaro uyg'unligini kompleks tarzda o'rganish imkonini beradi. Tadqiqot natijalari esa zamonaviy ta'lim tizimida texnologik innovatsiyalar va insoniy qadriyatlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga qaratilgan ilmiy tavsiyalar ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Muhokama

Zamonaviy ta'lim tizimida sun'iy intellekt texnologiyalarining keng qo'llanilishi o'quv jarayonini samarali tashkil etish, ta'lim sifatini oshirish hamda o'quvchilarga individual yondashuvni ta'minlash imkoniyatlarini yaratmoqda. Shu bilan birga, ta'limda sun'iy intellekt va empatiya: sotsial psixologiya nuqtai nazaridan qaralganda, texnologik taraqqiyot bilan insoniy munosabatlar o'rtasidagi muvozanatni saqlash masalasi muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Chunki ta'lim jarayoni nafaqat bilim berish, balki shaxslararo munosabatlarni rivojlantirish va o'quvchilarning ijtimoiy-psixologik shakllanishini ta'minlashga ham xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt asosidagi ta'lim platformalari o'quv jarayonini individuallashtirishga yordam beradi. Bunday tizimlar o'quvchilarning bilim darajasi, qiziqishlari va o'qish sur'atini tahlil qilish orqali ularga mos o'quv materiallarini taqdim etadi. Natijada o'quvchilar o'z imkoniyatlari va ehtiyojlariga mos ravishda ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu holat esa o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqishi va motivatsiyasini oshirib, ularning o'quv jarayonidagi faolligini kuchaytiradi. Shu jihatdan qaraganda, sun'iy intellekt texnologiyalari ta'lim samaradorligini oshirishda muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Biroq sotsial psixologiya nuqtai nazaridan qaralganda, ta'lim jarayonida empatiya omili ham muhim ahamiyatga ega. Empatiya o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi samarali muloqotni ta'minlash, o'zaro ishonchni mustahkamlash hamda ijobiy psixologik muhitni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ta'lim jarayonida o'qituvchining empatik yondashuvi o'quvchilarning o'z fikrini erkin ifoda etishiga, o'zini hurmat qilingan va tushunilgan shaxs sifatida his qilishiga yordam beradi. Bu esa o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi va ijtimoiy moslashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Sun'iy intellekt texnologiyalarining keng qo'llanilishi ba'zi hollarda insoniy muloqotning kamayishiga ham olib kelishi mumkin. Masalan, o'quvchilar ko'proq raqamli platformalar va virtual yordamchilar bilan ishlaganida o'qituvchi bilan to'g'ridan-to'g'ri muloqot qilish imkoniyatlari qisqarishi mumkin. Bu esa empatik munosabatlarning rivojlanishiga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ta'lim jarayonida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishda insoniy muloqot va empatiya omillarini saqlab qolish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayonida sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish insoniy omillarni inkor etmasligi kerak. Aksincha, sun'iy intellekt texnologiyalari o'qituvchilarga o'quvchilarning o'quv faoliyatini tahlil qilish, ularning qiyinchiliklarini aniqlash

hamda ularga individual yordam ko‘rsatishda qo‘shimcha vosita sifatida xizmat qilishi lozim. Shu bilan birga, o‘qituvchi tomonidan namoyon etiladigan empatiya, qo‘llab-quvvatlash va ijtimoiy muloqot ta’lim jarayonining muhim tarkibiy qismi sifatida saqlanib qolishi zarur.

Shunday qilib, ta’limda sun’iy intellekt va empatiya o‘zaro chambarchas bog‘liq tushunchalar bo‘lib, ular bir-birini to‘ldiruvchi omillar sifatida namoyon bo‘ladi. Sun’iy intellekt texnologiyalari ta’lim jarayonini texnologik jihatdan takomillashtirsa, empatiya esa ijtimoiy-psixologik muhitni barqarorlashtiradi va samarali pedagogik muloqotni ta’minlaydi. Shu sababli zamonaviy ta’lim tizimida texnologik innovatsiyalar va insoniy qadriyatlar o‘rtasidagi uyg‘unlikni ta’minlash muhim vazifa hisoblanadi.

Xulosa

Zamonaviy ta’lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish ta’lim jarayonining muhim tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Ayniqsa, ta’limda sun’iy intellekt va empatiya: sotsial psixologiya nuqtai nazaridan yondashuv ta’lim jarayonida texnologik innovatsiyalar bilan insoniy munosabatlar o‘rtasidagi uyg‘unlikni ta’minlash zarurligini ko‘rsatadi. Chunki ta’lim jarayoni nafaqat bilim berish, balki shaxsning ijtimoiy, psixologik va ma’naviy rivojlanishini ta’minlovchi muhim muhit hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish ta’lim jarayonini individuallashtirish, o‘quvchilarning bilim darajasini tahlil qilish hamda o‘quv materiallarini o‘quvchining ehtiyoj va qobiliyatlariga moslashtirish imkonini beradi. Bu esa o‘quv jarayonining samaradorligini oshirishga, o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan qiziqishi va motivatsiyasini kuchaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, sun’iy intellekt asosidagi ta’lim tizimlari o‘quvchilarning o‘quv faoliyatini monitoring qilish va ularning qiyinchiliklarini aniqlash orqali o‘qituvchilarga samarali pedagogik qarorlar qabul qilishda yordam beradi.

Biroq sotsial psixologiya nuqtai nazaridan qaralganda, ta’lim jarayonida empatiya omilining o‘rni ham nihoyatda muhimdir. Empatiya o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi o‘zaro ishonchni mustahkamlash, ijobiy psixologik muhit yaratish hamda samarali pedagogik muloqotni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Empatik yondashuv o‘quvchilarning o‘z fikrini erkin ifoda etishi, o‘zini tushunilgan va qo‘llab-quvvatlangan shaxs sifatida his qilishi hamda ijtimoiy-psixologik jihatdan rivojlanishiga yordam beradi.

Ta’lim jarayonida sun’iy intellekt texnologiyalaridan haddan tashqari foydalanish ayrim hollarda insoniy muloqotning kamayishiga olib kelishi mumkin. Bu esa o‘quvchilar o‘rtasidagi ijtimoiy aloqalar va empatik munosabatlarning rivojlanishiga ma’lum darajada salbiy ta’sir ko‘rsatishi ehtimolini yuzaga keltiradi. Shu sababli ta’lim jarayonida sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishda texnologik imkoniyatlar bilan bir qatorda insoniy qadriyatlar va empatik yondashuvni ham saqlab qolish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, ta’limda sun’iy intellekt va empatiya o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lgan va bir-birini to‘ldiruvchi tushunchalardir. Sun’iy intellekt texnologiyalari ta’lim jarayonini texnologik jihatdan takomillashtirishga xizmat qilsa, empatiya esa ta’lim muhitida sog‘lom ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantirish va samarali muloqotni ta’minlashga yordam beradi. Shuning uchun zamonaviy ta’lim tizimida sun’iy intellekt texnologiyalarini joriy etishda texnologik innovatsiyalar va insoniy munosabatlar o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bu esa kelajakda samarali, barqaror va insonparvar ta’lim tizimini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. – Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.
2. Goleman D. Social Intelligence: The New Science of Human Relationships. – New York: Bantam Books, 2006.
3. Woolf B. P. Building Intelligent Interactive Tutors: Student-Centered Strategies for Revolutionizing E-learning. – San Francisco: Morgan Kaufmann, 2010.
4. Mayer R. E. Multimedia Learning. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
5. UNESCO. Artificial Intelligence in Education: Guidance for Policy-makers. – Paris: UNESCO Publishing, 2021.
6. Myers D. G. Social Psychology. – New York: McGraw-Hill Education, 2013.
7. Abduqodirov A. A. Ta’lim jarayonida zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2017.
8. Ismailova Z. K. Ta’limda axborot texnologiyalari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.